

Vážení učitelé, milí kolegové,

připravili jsme pro Vás materiál, který můžete využívat ve svých hodinách při výkladu především, ale nejen laténského období. Na následujících stránkách naleznete připravené vyučovací hodiny s metodickými a pracovními listy. Snažili jsme se v nich propojit základní téma, jimiž jsou Keltové a jejich každodenní život, s didaktickými směry a metodami, které spočívají ve výrazné aktivizaci žáků a studentů v hodinách, podporují aktivní zmocňování se nových informací samotnými žáky a rozvoj klíčových kompetencí, tak jak byly definovány kurikulární reformou. Současně jsme se snažili o mezipředmětové propojení témat a nabídku dalších inspirací, jak dále připravené materiály rozvíjet v kontextu dalších dějepisných témat a mezipředmětových vazeb.

Učitelé si již mnoho let stěžují, že současní žáci a studenti jsou „jiní“, než bývaly generace jejich předchůdců. Skutečně, dnešní děti vyrůstají téměř od kolébky připojeni k internetu a obklopeni možnostmi, jež jim skýtá elektronický věk. Jsou zvyklí si vyhledávat informace, které potřebují, a nečekají, až jim je jako hotové poznatky sdělíme my, učitelé.

Tradiční vzdělávání vnímalo vyučování jako přenos hotových poznatků od učitele, od toho, který „ví“, směrem k těm, kteří „nevědí“, nebo „vědí nedokonale“. Soustředilo se především na fakta a výsledky, méně na tvůrčí, aktivní objevování samotnými žáky a na porozumění učivu. Spočívalo v pasivním přijímání informací, zejména pomocí memorování, namísto aktivního zmocňování se poznání samotnými žáky.

Svět, ve kterém jsme se ocitli, však od našich žáků a studentů vyžaduje a bude vyžadovat odlišné dovednosti, než jen příjem a zapamatování hotových informací. Aby v něm uspěli, musejí již v průběhu školních let – vedle nezbytného osvojování vědomostí – rozvíjet celou řadu celoživotních dovedností, které mnohdy přesahují vědomostní rámec jednotlivých vyučovaných předmětů: naučit se kriticky myslet, tvořivě přistupovat k řešení problémových situací, vyhledávat relevantní informace, kriticky s nimi pracovat, utvářet si vlastní názory a být schopen je smysluplně a adekvátně situaci vyložit a diskutovat o nich, osvojit si zásady správné komunikace, schopnost zdravého sebehodnocení apod.

Abychom našim žákům a studentům umožnili úspěšný život, musíme začasť radikálně proměňovat práci v našich hodinách. Namísto převážně frontálního výkladu zapojovat do hodin takové metody a formy práce, které jim umožní již během školních let nabývat celou škálu různorodých životních dovedností, komunikačními počínaje a sociálními a personálními konče.

Materiály, jež naleznete na dalších stránkách, vycházejí z představy, že výuka dějepisu nemusí být nudným biflováním abstraktních dat a pojmů, které se po úspěšně zvládnuté písemné či ústní zkoušce mohou neškodně vytratit z hlavy. Že může žákům a studentům přinášet radost z vlastní aktivní práce, během níž sami a v kooperaci se svými vrstevníky objevují nové poznatky a zasazují si je do své představy o světě v jeho celistvosti.

Uvědomujeme si, že pro učitele znamená tento odlišný přístup celou řadu nesnází. Počínaje tím, že žáci a studenti nemusí být zvyklí na tento styl práce v hodinách a mohou je považovat za nedůležité „hraní“ či signál k „volné zábavě“. Nemusí zpočátku přijímat, že se jedná o stejně závažnou práci, jako je poslech výkladu učitele, a nemusí být nadšeni z toho, že jsou „nuceni“ analyzovat texty, spolupracovat ve skupinách či podílet se na vzniku zápisu z hodiny. Jinou obtíž, možná ještě závažnější, představuje to, že rovněž od učitele vyžaduje tento přístup trochu jiné kompetence a odlišný způsob práce: dobrou přípravu před vyučovací hodinou, pečlivou přípravu podnětného a bezpečného prostředí, v němž se nikdo nemusí bát reakcí na své nápady, naopak v průběhu hodiny často velké upozadění své vlastní osoby a ponechání volnějšího pole pro aktivitu žáků a studentů.

Z těchto důvodů jsme se snažili nabízené materiály připravit co nejdetailněji. Metodické listy mají poskytnout podrobný návod, jak organizačně uspořádat hodinu, současně vždy s teoretickým vysvětlením, jakou funkci zvolená didaktická metoda či organizační forma výuky má plnit, a s naznačením jejich výhod, ale také rizik, s nimiž by učitel měl počítat. Pracovní listy pak obsahují všechny potřebné texty a obrázky, s nimiž se v hodině pracuje: texty určené pro analýzu žáků a studentů, tabulky, obrázky, schémata. Stačí je jednoduše kopírovat, stříhat, promítnout či napsat na tabuli.

Opíráme se zejména o přístupy programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení (Reading and Writing for Critical Thinking, RWCT), který považujeme za mimořádně vhodný právě pro výuku dějepisu. Program se orientuje na rozvoj čtenářské gramotnosti a kritického myšlení od předškolního vzdělávání až po vysoké školy. Hlavním prostředkem rozvoje kritického myšlení je zde jazyk – v psané i mluvené podobě. Program využívá metody založené na čtení, psaní a diskusi, které vedou k rozvíjení přemýšlivého čtení: nestačí žáky naučit číst, je třeba je naučit o čteném přemýšlet. Metody, s nimiž program RWCT pracuje, vedou k podpoře samostatného myšlení žáků, podněcují jeho vnitřní motivaci porozumět problému, a přispívají tak k schopnosti celoživotního vzdělávání.

Díky tomu, že se Kritické myšlení orientuje na práci s textem, považujeme program za příhodný právě pro dějepis, jenž je na psaném slovu ze své podstaty založen: vždyť velká většina stop, jež zachovaly minulé kultury a generace lidí, jsou právě texty rozličného charakteru, nehledě na to, že jejich interpretace a výklad (učebnicí počínaje, historickou prózou či literaturou faktu pokračuje a odbornou historickou literaturou konče) se děje zase znovu prostřednictvím textu.

Program RWCT spočívá v třífázovém cyklu učení: namísto tradičního členění vyučovací hodiny na motivaci, výklad a shrnutí nabízí jiné tři fáze s jinými funkcemi: evokaci, uvědomění si významu a reflexi (model E-U-R). Tradiční hodina ve škole orientované na transmisivní učení začíná motivací, v níž se učitel snaží obrátit pozornost žáků k tématu hodiny. Po ní následuje výklad, založený především na předávání nových informací (ať už pomocí frontálního výkladu, nebo s využitím jiných metod) a nakonec následuje shrnutí, v němž učitel zopakuje a shrne to nejdůležitější z hodiny.

Naproti tomu **evokace** spočívá v jednoduchých aktivitách, v nichž pracují žáci, kteří si pomocí nich vybavují své dřívější zkušenosti s tématem, bez obav se rozpomínají, formulují nejasnosti a hypotézy. Nejde o fixační metodu, o opakování informací z předchozí hodiny, cílem evokace je umožnit žákům a studentům poznat, že o tématu již něco vědí a mají na co navazovat (vybavení tzv. naivního prekonceptu), chybí jim ale pochopení vztahů a souvislostí. Evokace má silný potenciál vytvořit v žácích a studentech vnitřní motivaci, vzhledem k tomu, že podporuje formulaci nejasností, otázek, odlišných vstupních názorů, ba dokonce rozporů.

Fáze učení nazývaná **uvědomění si významu** spočívá ve volbě takových metod a forem práce, díky nimž žáci a studenti vytvářejí vlastní poznání. Musí aktivně pracovat s informacemi, vyhledávat je, třídit, kriticky posuzovat, a to individuálně, ale často též ve dvojicích či skupinách. Řada metod spočívá v tom, že žáci zjištěné informace a svá řešení problémů na závěr prezentují, ať už ústně či písemně.

Poslední fází učení je **reflexe**. Nejedná se o opakování a shrnutí nových informací, naopak, žák dostává prostor pro to, aby si sám v hlavě srovnal, co se dověděl a jak přestrukturoval svůj původní tzv. naivní prekoncept.

Program využívá řadu konkrétních vyučovacích metod, jako je například volné psaní, brainstorming, myšlenková mapa, pětilístek, diamant, kmeny a kořeny, párové čtení, párová diskuse, I.N.S.E.R.T., řízené čtení s diskusí, metoda klíčových slov a další. V našich materiálech

najdete řadu z nich: aplikujeme je na konkrétní učivo, vysvětlujeme, v čem spočívá jejich efektivita a jakou funkci plní v dané konkrétní hodině. Jejich hlavní výhodou je to, že aktivní jsou po celou dobu vyučovacího procesu především žáci.

Téma stravování v období pravěku vstupuje do výuky dějepisu zejména v souvislosti s výkladem o přechodu od lovectví a sběračství k zemědělství. Do tohoto základního kontextu jsme jej zasadili v nabízených metodikách tohoto produktu i my. Nicméně další rovinou, již jsme se snažili důsledně sledovat zejména na základní škole, je aktualizace v kontextu moderních stravovacích návyků – a třeba i zlovyků: žáci jsou tak výrazně motivováni k nahlédnutí své stravy a jídelníčku perspektivou pravěkého člověka a naopak. Také proto směřují navržené mezipředmětové vazby zejména směrem k občanské a rodinné výchově a vaření.

Další aspekt, který jsme sledovali, je práce s textem a rozvoj čtenářství jako takového, proto velmi silná vazba na český jazyk. Hojně jsme zde využívali nejrůznějších typů text, včetně beletrie a popularizace pravěkých dějin v českém historickém románu a filmu. Práce s textem a dovednosti spojené se zpracováváním informací v novém textu pak zcela dominuje v dvouhodinovém dějepisném bloku pro střední školy. Práce studentů je navržena tak, aby se téma Stravování u Keltů stalo prostředkem k rozvoji celé řady sociálních a komunikativních dovedností, jako je práce s moderními technologiemi, vyhledávání informací, písemná a ústní prezentace apod.

Vážení učitelé, milí kolegové, přejeme Vám a Vaším žákům mnoho radosti při výuce!

Další náměty a užitečné odkazy:

Michal Černoušek, Kouzlo mentálních map. Psychologie dnes, 8, 2002, č. 11.

Daniela Dominová, Aktivizující metody ve výuce dějepisu, Ostrava 2008.

Ondřej Hausenblas a kol., Klíčové kompetence na gymnáziu, Praha 2008.

Dagmar Hudecová, Jak modernizovat výuku dějepisu: výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování, Úvaly 2007.

Ladislava Pozdílková – Čestmír Brandejs, Aktivizační metody pro výuku dějepisu, Hradec Králové 2007.

Jitka Kašová, Škola trochu jinak: projektové vyučování v teorii i praxi, Kroměříž 1995.

Denisa Labischová – Božena Gracová, Příručka ke studiu didaktiky dějepisu, Ostrava 2008.

čtvrtletník Kritické listy

www.kritickemysleni.cz